

sahiptir. Şehrin kurulmuş olduğu vadi yamaçlarında alçak kesimlerde zeytinlikler, yukarıya doğru incir ve nar, daha yükseklerde erik, elma gibi meyve ağaçları yaygınlaşır. Bu sıralanış, şehrin aşağı mahalleleriyle yukarı mahalleleri arasında iklim farkı olduğunu gösterir ki gerçekten aşağıdaki Çayağzı mahallesinde ağaçlar çiçek açtığı halde yukarıdaki mahallelerin karlar altında bulunması görülebilen olaylardır.

Şehrin nüfusu, Türkiye topraklarına katıldıktan sonra 1925 yılında yapılan deneme mahiyetindeki mahallî bir nüfus sayımında 2139 olarak tesbit edilmiştir. Cumhuriyet'ten sonra 1927'de yapılan ilk sayımda nüfus henüz 2943 idi. Bu sayı önceleri çok yavaş şekilde artarak 1970'e kadar 10.000'i aşamadı. 1970'te 13.109 olan nüfus 1985'te 18.720'yi buldu. Bu rakam içindeki faal nüfusun % 40'ını idarî hizmetlerde çalışanlar oluşturur. Buna karşılık ticaretle uğraşanların oranı sadece % 8'dir. Bu da şehirde ve çevresinde önemli bir sanayileşme olmayışının ticaret hayatında görülen sonucudur. Zira Artvin şehrindeki tek sanayi kuruluşu lif-levha fabrikasıdır. Şehir dışındaki eski bir park son yıllarda sanayi çarşısı haline getirilmiştir. Ancak burada ufak çapta onarım ve kaynak işleriyle mobilyalar yapılmaktadır. Sanayileşme olmadığından başka yörelerde görülen köyden şehre nüfus akını da hızlı değildir. Şehrin nüfusunun hâlâ 20.000'i bulmamış olması da buna bağlanabilir.

Şehirde tarihî eser olarak, Çarşı mahallesinde 1278 (1861-62) yılında inşa edilip 1953'te yeniden yaptırılan Çarşı (Merkez) Camii, I. Dünya Savaşı'nda Ermeniler tarafından yıkılan Orta mahalledeki Orta Cami, Çayağzı mahallesindeki 1207 (1792-93) tarihli, Livane sancak beylerinden Sâlih Bey'in yaptırdığı Çayağzı Camii ve Dere mahallesinde bulunan eski bir caminin yerinde 1921'de yeniden inşa ettirilen Balcıoğlu Camii ile Çarşı Hamamı sayılabilir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 1990 yılı istatistiklerine göre Artvin'de il ve ilçe merkezlerinde 60, bucak ve köylerde 535 olmak üzere toplam 595 cami bulunmaktadır. Artvin şehir merkezindeki cami sayısı ise on ikidir.

Artvin şehrinin merkez olduğu Artvin ili Rize, Erzurum, Kars illeri ve kuzeyden Sovyetler Birliği sınırı ile kuşatılmıştır; kuzeybatısında ise Karadeniz vardır. Merkez ilçeden başka Ardanuç, Arhavi, Borçka, Göktaş (Murgul), Hopa, Şavşat ve

Yusufeli adlı yedi ilçeye ve yirmi bir bucağa ayrılmış olup 7436 km² genişliğindeki topraklarında 303 köy bulunmaktadır. 1985 sayımına göre nüfusu 226.338, nüfus yoğunluğu ise 30 idi.

BİBLİYOGRAFYA :

Ksenophon, *Anabasis* (trc. Tanju Gökçül), İstanbul 1976, s. 134; Strabon, *Coğrafya* (trc. Adnan Pekman), İstanbul 1969, s. 16 vd.; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 290; İbn Hurdâzbi, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 108; Kudâme b. Ca'fer, *el-Harâc*, s. 254; Muvahhid Zeki, *Artvin*, İstanbul 1927; *Düstur*, Üçüncü tertip, Ankara 1929, I, 92; a.e., Üçüncü tertip, Ankara 1957, XXXVII, 4211 a.e., Üçüncü tertip, Ankara 1986, XVII, 171; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara 1953, I, 403-424, 519-524; M. Fahrettin Kurzioğlu, *Kars Tarihi*, İstanbul 1953, I, 521; a.m.f., *Osmanlıların Kafkas-Elleri'ni Fethi (1451-1590)*, Ankara 1976, bk. İndeks; Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul 1960, s. 785; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri*, İstanbul 1962, s. 52-53; E. Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı* (trc. Fikret İşiltan), İstanbul 1970, s. 50-51, 52; M. Tevfik Tarkan, *Orta ve Aşağı Çoruh Havzası*, Ankara 1973, s. 68, 70-71, 100-103; Fahir Armaoğlu, *Siyasî Tarih 1789-1960*, Ankara 1975, s. 268-269, 272, 455-456; İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalet (1550-1650)*, İstanbul 1978, s. 140, 180; I. M. Diakonof — S. M. Kashkai, *Geographical Names According to Urartian Texts*, Wiesbaden 1981, s. 44, 81; İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, Ankara 1983, I, 27-31; *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, I, 735 vd.; Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi*, Erzincan 1987, II, 381-382; Kurt Bittel, "Artvin'de Bulunan Tunçtan Mamül Asarı Atıka", *Türk Tarih Arkeolojya ve Etnoğrafya Dergisi*, I, Ankara 1933, s. 150-156; Hamid Sadı Selen, "Doğu Anadolu Yolları ve Manzaraları", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 11-12, Ankara 1949, s. 102-109; İsmail Kayabalı — Cemender Arslanoğlu, "Kuzey Doğu Anadolu Sınırlarının Tarihi", *TK*, XI/126 (1973), s. 324-536; Gotthard Jaschke, "Die Elviye-i Selase Kars, Ardahan und Batum", *WI*, XVIII/1-2 (1977), s. 19-40; M. H. Yınanç, "Akkoyunlular", *İA*, I, 259; Fr. Taeschner, "Artvin", *EJ*² (İng.), I, 667.

 METİN TUNCEL

ARÜBE

(العروبة)

İslâmiyet'ten önce
Araplar'ın
cuma gününe verdikleri ad.

Araplar İslâmiyet'ten önce haftanın yedi gününü "evvel, ehven, cubâr, dubâr, mu'nis, arûbe, şiyâr" diye adlandırıyorlardı. İbrânîce'de "gurup" mânasına gelen *ereb* kelimesi, yahudiler tarafından *ereb shabat* (cumartesi akşamı) şeklinde cuma günü hakkında kullanılmış-

tır. Ârâmîce olan ve Süryânîce'de "rahmet" mânasına gelen bu kelime Arapça'ya arûbe şeklinde geçmiştir. Kelimenin harf-i ta'rifsiz kullanılması daha faşih kabul edilmiştir. Arûbe yerine cum'a isminin Araplar arasında ne zaman kullanılmaya başlandığı hakkında iki rivayet vardır. Bunlardan birincisine göre, Kureyşliler arûbe günü Hz. Peygamber'in sekizinci ceddî Kâ'b b. Lüeyy'in etrafında toplanarak onun sohbetini dinlerlerdi. Bu sebeple Kâ'b arûbe gününe, "toplanma günü" mânasına gelmek üzere cum'a adını vermiştir. İkinci rivayete göre ise hicretten önce bir araya gelen Medinelî müslümanlar, yahudilerin haftada bir toplandıkları özel bir günleri (cumartesi) bulunduğunu, hıristiyanların da böyle bir günleri (pazar) olduğunu söyleyerek arûbe günü toplanıp ibadet etmeyi kararlaştırdılar ve arûbeye de bu günde bir araya geldikleri için cum'a adını verdiler. Aynı rivayete göre İslâm'da ilk cuma bu şekilde ortaya çıkmış, Cum'a süresi bu olaydan daha sonra nâzil olmuştur. Arûbe adı ise bundan sonra hiç kullanılmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, "‘arab" md.; *Tâcü'l-‘arûs*, "‘arab" md.; Ebû Zekeriyâ el-Ferrâ, *el-Eyyâm ve'l-leyâl ve's-şühûr* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1400/1980, s. 37-38; Mes'ûdî, *Mürâcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), II, 191; Mahmûd Şükrî el-Âûsî, *Bulâğu'l-ereb*, I, 235, 273, 274-275; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 4975-4980; Cevad Ali, *el-Mufaşşal*, VIII, 465-469; *Tecrid Tercemesi*, III, 3-8; Mahler, "Arûbe", *İA*, I, 625; M. Plessner, "Tarih", *İA*, XI, 778.

 MUSTAFA FAYDA

ARÛS RESMÎ

Osmanlılar'da
dügün veya gerdek için alınan
bir vergi.

"Gelin" anlamına gelen *arûs* kelimesini Araplar "güveyi" mânasında da kullanırlar. Osmanlı kanunnâmelerinde ve tahrir defterlerinde resm-i *arûs*, *arûsiyye*, *arûsâne* ve *gerdek resmî* adlarıyla kaydedilen bu vergi zuhûrata bağlı *bâd-ı hevâ** vergileri içine girer. Dügün veya gerdek sırasında alınan *arûs resmî*, nikâh sırasında nikâhı tescil eden kadılarca istenen vergiden ayrıdır. Nikâh resmî, malî duruma göre zenginden 1 altın, fakirden 12 akçe, orta halliden ise bu iki miktar arasında alınırdı. *Arûs resmî* ise timar sahibinin kendi toprağındaki reâyadan talep ettiği gerdek